

ЕНТОМОЛОГІЯ В ПРАЦІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО «ЖИВА РЕЧОВИНА»

*Білявський Ю. В., Міняйло А.А., Матвєєва О.Ю., Бохан З.М.
Полтавська державна сільськогосподарська дослідна станція
імені М.І. Вавилова Інституту свинарства
і агропромислового виробництва НААН*

До значимих наукових заслуг в дослідницькій справі Полтавського дослідного поля віднесені праці таких видатних вчених, як В.В. Докучаєв,

В.І. Вернадський, М.І. Вавилов, О.Н. Соколовський та ін. Значні втрати врожаю сільськогосподарських культур Полтавської губернії спричинилися масовим поширенням хлібного жука, гессенської та шведської мух, сарани та ін. Така ситуація дала поштовх до розвитку прикладної ентомології як окремої науки, оскільки до цього ентомологія була частиною зоології, а її завдання зводилися виключно до вивчення біології комах [4].

Курдюмову М.В. та Знаменському А.В. в ентомологічному відділі довелось першими прокладати шлях дослідного вивчення шкідників, розробляти методикку досліджень і визначати завдання та напрямок подальшої роботи. Особливу увагу приділяли вивченню біології шкідників польових культур та впливу на їх чисельність комплекс агротехнічних заходів. Найвідоміша праця М.В. Курдюмова (1913 р.) «Главнейшие насекомые, вредящие зерновым злакам в Средней и Южной России» та книга А.В. Знаменського «Насекомые вредящие полеводству...» (1926 р.) не втратили своєї актуальності й зараз. Талановитим учинем вдалося зібрати у відділі прекрасну ентомологічну бібліотеку (більше 3000 томів) та колекцію комах. Курдюмов М.В. вперше поділив прикладну ентомологію на медичинську і сільськогосподарську, а останню, в свою чергу, на зоотехнічну та рослинницьку. Рослинницька ентомологія визначалася ним як «наука про пошкодження рослин шкідниками», і була тією дисципліною, яка повинна вивчатися на сільськогосподарських науково-дослідних станціях. І з цього часу прикладна ентомологія починає використовувати методи польового дослідження — визначального і специфічного метода науки про рослинництво [1].

Неодноразово, перебуваючи на Полтавському дослідному полі, В.І. Вернадський писав: "...Вчера рано утром (12.04.1918 р.) был с В.Ф. Николаевым на Опытном поле. Говорил с С.Ф. Третьяковым, А.В. Знаменским. Хорошее впечатление. Приятно видеть учреждение, где идет преемственная научная работа. И сейчас, после смерти талантливого энтомолога Курдюмова, в энтомологическом бюро работает Знаменский, интересный и преданный делу энтомолог». А також «...здесь есть научно-работающие: ботаник и энтомолог (мухи) В.Ф. Николаев, миколог

Н.Ф. Николаев, два надежных энтомолога (ихневмоны и земляные блохи) Оглоблины, ботаник Ящуровский, орнитолог Гавриленко, энтомолог Знаменский и т.д.» [1].

Вивчаючи історію хімічних елементів у земній корі, В.І. Вернадський вперше звернув увагу на роль живих сполук — рослинних і тваринних організмів — в історії хімічних елементів на Землі. У зв'язку з цим, останні 15-20 років свого життя В.І. Вернадський вивчав хімічний склад і поширення тваринних й рослинних організмів. Досліджував їх участь в реакції та переміщеннях хімічних елементів в земній корі (біосфері), створив нову науку — біогеохімію, яка має глобальне наукове й сільськогосподарське значення [2].

В.І. Вернадський писав «... Животное или растение биолога не есть живое, реальное тело, не есть живой природный организм. Реальный организм неразрывно связан с окружающей средой, и можно отделить его от нее только мысленно».

Яскравим прикладом цього була ентомологічна інформація, яка при-

вернула увагу Вернадського: «Английский натуралист доктор Карутерс в свой час (25 ноября 1889 года) наблюдал над Красным морем грандиозное пересечение саранчи с берегов Северной Африки в Аравию. В течении трех дней плотные тучи насекомых, закрывая солнце и производя тревожный шум, непрерывно пронесли над головой наблюдателя. Оказалось, что туча занимала пространство в 5967 квадратных километров и весила 44 миллиона тонн. Специалисты-энтомологи, в том числе Давид Шарп, обсуждавший заметку Карутерса в томе №41 английского журнала «Природа» за 1890 г. не нашли в ней ничего необыкновенного. Владимир Иванович пометив страницу, том, год и название журнала в коллекционной карточке. Помощник, следя за ним, несмело сказал: «А зачем это нам, Владимир Иванович, ведь мы не энтомологи, не физиологи, не биологи...?». «- Да, мы с вами не биологи, но тут, есть какая-то мысль. А из истории науки и опыта я знаю, какие неожиданные последствия бывают от случайно брошенной мысли, если она коснется ума и воли искренней человеческой личности в нужный момент... Один такой случай нередко оправдывает всю жизнь!». Так возникла папка с надписью «Живое вещество» [3].

Так сталося, що у 1918 році була організована Українська академія наук, а її першим президентом був призначений В.І. Вернадський. Крім курсу «Геохімії» в Київському університеті, ним розпочаті перші експериментальні роботи з досліджень живої речовини. В 1926 році, по поверненню в Ленінград, праця в відділі живої речовини ним була продовжена.

Отже, вважаємо, що оригінальні та прогресивні праці та ідеї вчених-ентомологів Полтавщини були визначальними у науковій діяльності Володимира Івановича Вернадського.

«Наука едина и неразделима. Нельзя заботиться о развитии одних научных дисциплин и оставлять другие без внимания. Нельзя обращать внимание только на те, приложение к жизни которых сделалось ясным, и оставлять без внимания те, значение которых не осознано и не понимается человеком». Більшість з геніальних ідей Вернадського вже стали частиною сучасної науки. Але ціла низка його ідей, можливо найбільш дивовижних та надзвичайних, ще очікує своїх діячів.

Література

1. Вернадский, В.И. Дневники 1917–1921 гг./ Владимир Иванович Вернадский // - Киев: Наукова Думка — 1994. — С. 70.
2. Власов, К.А. Владимир Иванович Вернадский / К.А. Власов// Очерки о выдающихся деятелях естествознания и техники. — [Сост. и ред. И.В. Кузнецов]. — М., Л., 1948. — ОГИЗ ГИТТЛ. — С.472.
3. Гумилевский, Л.И. Вернадский / Лев Иванович Гумилевский // Жизнь замеч. людей: Сер. биогр. Вып. 6 (325). — 3-е изд. — М.: Мол. гвардия, 1988. — 255 с.
4. Юбилейный сборник научных трудов, посвященный 70-летию Полтавской опытной станции/ Под ред. М.П. Елсукова, И.И. Власюка, А.П. Мовсесянца. — К., 1959. — 171 с.